

УДК 378.147.115 (287)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Шевченко Н. Ф., д. психол. н., професор, Федосеева О. В., магістрант

Запорізький національний університет

У статті розглядаються причини підвищення суспільної потреби розширення психолого-педагогічної складової у загальному змісті сучасної вищої освіти. Узагальнено професійно-орієнтоване ставлення студентів до навчання.

Ключові слова: професійно-орієнтоване ставлення, психолого-педагогічна підготовка, інтегральний показник.

Шевченко Н.Ф., Федосеева А.В. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО – ОРИЕНТИРОВАННОГО ОТНОШЕНИЯ К ОБУЧЕНИЮ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматриваются причины повышения общественной потребности в расширении психолого-педагогической составляющей в общем содержании современного высшего образования в условиях присоединения Украины к Болонскому процессу. Обобщено профессионально-ориентированное отношение студентов к образованию.

Ключевые слова: профессионально-ориентированное отношение, психолого-педагогическая подготовка, интегральный показатель.

Shevchenko N.F., Fedoseeva A.V. THE FORMATION OF PROFESSIONALLY ORIENTED ATTITUDE TO TRAINING AT STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALITIES INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION / Zaporizhzhya State University, Ukraine.

In the article the reasons of increase of public requirement for expansion of psychology-pedagogical component in the general contents of modern higher education in the context of Ukraine's joining to Bologna process are revealed. It is generalized the is professional-focused attitude of students to economic disciplines.

Key words: professionally oriented attitude, psychology-pedagogical cycle of subjects, integrative indicator.

У засобах соціалізації молоді напередодні зламу сторіч виникли засадничі зміни, які безперервно посилюються. Вони полягають у збільшенні тривалості навчання практично всієї молоді до значень 16–22 рр. Отже, система освіти перетворюється з допоміжного в найбільш поширений засіб надання професії і головний шлях виходу молоді безпосередньо на ринок праці. Вказані явища не минули й Україну, де в останні роки стабільно зростають контингенти вищих шкіл, рухаючись до показників, які перетворюють цей рівень навчання в обов'язкову стадію соціалізації, у засіб отримання молоді людиною професії з метою підготовки успіху на швидкозмінному і непередбачуваному ринку праці [2]. Та в нових умовах входження України до Болонського процесу, на відміну від часів елітарної вищої освіти, значно урізноманітнівся рівень підготовки студентів до успішного виконання навчального плану, зріс відсоток відносно слабких студентів, що ускладнило працю викладачів ВНЗ. Тому викладач вищого навчального закладу повинен бути зараз не просто високопрофесійним, а й спроможним викладати свою дисципліну по-сучасному, розкрити тенденції і явища широкого плану не лише в контексті формування професійної компетентності, а з наданням знань і вмінь щодо методів і засобів успішної життєдіяльності в тих умовах, що сформується в Україні та Європі найближчим часом.

У статті розглянуті питання підвищення ефективності навчання студентів економічного профілю. Різноманітними питаннями теоретичного обґрунтування, планування, розробки і впровадження системи психолого-педагогічної підготовки, студентів вищих навчальних закладів займалися багато науковців. У роботах С.Я. Батищева, Н.Ф. Тализіної, В.Д. Шадрикова, В.А. Якуніна серед багатьох питань і тем висвітлюються методологічні і теоретичні основи професійної освіти. В.А. Козаков, В.А. Семиченко, С.О. Сисоева, М.М. Фіцула й інші розглядали саме психолого-педагогічну підготовку студентів, психолого-педагогічні проблеми фахової підготовки спеціалістів різних напрямків.

Найбільш поширеною, а тому актуальною, є проблема ефективного навчання студентської молоді, застосування педагогічних методів для підвищення рівня навчання та його ефективності.

Актуальність такого дослідження зумовлена, по-перше, загальною зміною парадигми сучасної вищої освіти, що безпосередньо пов'язується з впливом на цілі і якості освіти таких принципів, як гуманістичність (людиноорієнтованість), фундаментальність та безперервність. По-друге, на рівні вищої професійної освіти особливе місце посідає оптимізація навчальної діяльності студентів, результативність якої залежить від багатьох факторів, як зовнішніх (дидактичні умови, методи й форми організації навчання та ін.), так і внутрішніх, психологічних, серед яких важливе місце посідає професійно-орієнтоване ставлення до предмета, позитивне сприйняття процесу навчання, участь у створенні сприятливої емоційної атмосфери.

Метою статті є визначення напрямків оптимізації навчальної діяльності студентів за допомогою формування професійно – орієнтованого ставлення до навчання.

Завдання ВНЗ – «допомагати студенту усвідомити сутність обраної професії, її вимоги до виконавця, цілі, зміст і функції професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних обов'язків, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту та структури професійної діяльності» [1, с. 114].

Найбільш поширеною, а тому актуальною є проблема ефективного навчання студентської молоді. Отримання професії передбачає застосування розвинуеного блоку спеціальних дисциплін, що дають можливість сформулювати певний рівень специфічних знань.

Вихідними положеннями стало те, що мотиваційно-цільовий фундамент орієнтації на певний фах у ВНЗ для кожного окремого суб'єкта є складною багаторівневою і багатомірною системою (В.А. Семиченко [4–6], В.О. Якунін [8] та ін.), у якій цілі діяльності й ті потреби, що обумовлюють процес цілеутворення і цілеприйняття, цінності й мотиви виступають провідною, системоутворюючою ланкою цієї діяльності. З одного боку, у системі професійної підготовки немає простої лінійної залежності між об'єктивним спрямуванням навчального процесу на засвоєння певного виду професійної діяльності та індивідуальними цілями і мотивами студентів, що засвоюють відповідну навчальну програму, з іншого, – швидкозмінність суспільного буття і, меншою мірою, навчального середовища примушує постійно розвивати теорію і практику діяльності викладача ВНЗ.

У зв'язку з цим одним із центральних завдань для викладачів є формування професійно-орієнтованого ставлення студентів до професійних дисциплін. Водночас передбачається, що сформованість такого ставлення буде сприяти особистісному вдосконаленню професійних якостей студентів як майбутніх економістів, а також їхньому особистісному розвитку.

Аналіз наукової літератури з педагогіки і психології засвідчує, що професійно-орієнтоване ставлення є найбільш узагальненою формою ставлення людини до певного виду професійної діяльності. Розуміємо під професійно-орієнтованим ставленням комплексне поняття, яке у вузькому значенні (на рівні процесуальних дій) означає формування в певного індивіда бажання займатися певним видом професійної діяльності, виявити в ній свій духовний і фізичний потенціал, урахувавши усвідомлені на даний момент власні здібності і нахили, а також перспективи успіху в даній професії.

У більш широкому значенні (і процесуальних дій, і їх наслідків) професійно-орієнтоване ставлення студента розглядається як одна з форм соціально-громадянської орієнтації, що в плані ідей та їх практичного втілення в навчальному і позанавчальному процесах охоплює його уявлення про можливе місце і кар'єрне зростання в тому чи іншому соціальному середовищі і є проявом установок, сформованого комплексу ціннісних орієнтацій, інтегрального впливу природних і суспільних стимулюючих чинників.

Найбільшу складність в аналізі складних системних утворень, до яких можна віднести і професійно-орієнтоване ставлення студентства, є виділення певної структури, тобто виокремлених складових та засобів зв'язку між ними. Визнаючи в цілому правомірність відомого твердження, К.К. Платонова відносно того, що «система» – це поняття суб'єктивне, тоді як «структура» – поняття об'єктивне, більш схильємося до позиції В.А. Семиченко, яка вважає, що в даному випадку слід говорити про більш складні об'єкт-суб'єктні відношення. Адже характер структури визначається тим ракурсом розгляду і тими системними рамками, які вибирає дослідник, який вивчає дану систему. Тобто системна проекція, масштаб системи, кількість та якість актуальних компонентів, що утворюють систему, яка досліджується, дійсно істотно залежать від позиції дослідника. Однак у межах зробленого вибору ступінь детермінації системних подій визначеними для аналізу компонентами, характер зв'язку між ними, сутність системних феноменів, що виникають, уже виступають незалежними системними ознаками, тобто явищами об'єктивними [3].

Такий підхід дозволяє розглядати професійно-орієнтоване ставлення, виходячи з таких теоретичних позицій: професійно-орієнтоване ставлення студентів є складним і полідетермінованим утворенням, структурні компоненти якого формуються на перетині різних системних проекцій, тобто в структурі навчальної діяльності є декілька детермінант, у тому числі не пов'язаних прямо з пізнавальною діяльністю, однак таких, які опосередковано значно впливають на неї, тобто формування професійно-орієнтованого ставлення має певну структуру. Основні чинники розвитку професійно-орієнтованого ставлення студентів до економічних дисциплін проектується з низки систем життєдіяльності, до яких відноситься система навчальної діяльності, система професійної діяльності за основною професією економіста, система соціальних відносин, а також загальна система цінностей, яка склалася в процесі життєдіяльності.

Виокремлені системні проекції можуть бути представлені як:

- а) ставлення студентів до психолого-педагогічної підготовки як складової структури професійної підготовки;
- б) ставлення студентів економічного спрямування до безпосередніх складових процесу психолого-педагогічної орієнтації: окремих дисциплін, конкретних форм та методів навчальної діяльності;
- в) ставлення студентів економічного профілю до професійної діяльності в цілому та її окремих аспектів;
- г) ставлення студентів до інших учасників процесу навчання на горизонтальному (інші студенти) та вертикальному (викладачі) рівнях.

Формування професійно-орієнтованого ставлення студентів до економічних дисциплін може бути реалізованим як шляхом вияву первісних показників та тенденцій їх розвитку в процесі навчальної діяльності, так і шляхом поступового інтегрування первісних показників у складні диспозиційні структури, які показують роль та значення системи, яка досліджується, у контексті інших життєво значущих систем.

Пропонується модель професійно-зорієнтованого ставлення, складовими якої визначено: раціональний, емоційний та поведінковий компоненти.

Раціональний компонент охоплює сукупність знань, які забезпечують формування професійно-зорієнтованого ставлення до всього процесу навчання, що виявляються в поглядах, поняттях, інформованості, розумінні необхідності підготовки задля професійної діяльності як економіста.

Емоційний компонент охоплює емоційні та мотиваційні стани, емоційне ставлення до знань, умінь, навичок викладача, визначаючи рівень інтересу, відчуття суб'єктивного задоволення від пізнання предмета, процесу та результату навчальної діяльності, включає результати самопізнання та емоційно-ціннісне ставлення до своєї особистості та до особистості викладача.

Поведінковий компонент виражає ступінь сформованості сукупності умінь та навичок практичного розв'язання навчальних та професійних завдань, який свідчить про бажання випробувати себе як викладача на практиці, пов'язати своє життя з педагогічною діяльністю, характеризується відповідним рівнем професійної спрямованості, готовністю застосовувати отримані знання на практиці. Ступінь сформованості поведінкового компонента вказує на здатність відповідати за свої дії, свідомо обирати вид професійної діяльності.

Формалізовані показники цієї методики дають можливість виявити рівні досягнутості, сформованості професійно-зорієнтованого ставлення. Оптимальний рівень (3): це студенти, яким властивий оптимум усіх показників (критеріїв сформованості ПЗС), – ставлення до фахових знань, економічних дисциплін, занять з дисциплін, ставлення до викладача, рівня засвоєння знань, високого рівня професійної спрямованості, ставлення до проходження практики та ставлення до професії в цілому. Це студенти, які в цілому відзначаються гармонійним поєднанням знань, позитивною емоційною налаштованістю до сфери професійних інтересів та готовністю до обрання професії.

Середній рівень (2): студентам властиве переважання одного із показників (критеріїв сформованості ПЗС) за достатньої сформованості інших. Ці студенти характеризуються достатніми знаннями, посередньою зацікавленістю процесом навчання, визнанням ймовірності вибору професії економіста за певних умов.

Низький рівень (1): студентам притаманне недостатньо виражене прагнення до опанування економічною підготовкою, що виражається в нерегулярному прояві інтересу до економічних дисциплін, у нестабільності показників академічної успішності, толерантним ставленням до викладача, низьким рівнем професійної спрямованості та ставленням можливої економічної діяльності як до неprestижної, водночас важливої ймовірної кар'єри в цьому напрямку за особливих життєвих обставин.

Як відомо, однією з основних проблем, що вирішуються в процесі психолого-педагогічних досліджень, є проблема вимірювання результатів. Задля отримання кількісного визначення інтегрованого результату формуючого впливу користуються методикою системно-структурного моделювання, запропонованою В.А. Семиченко, яка передбачає побудову теоретичної моделі явища, що досліджується, орієнтує не на спрощене оцінювання відокремлених компонентів та їх трансформації за певних умов, а на пошук структурних зв'язків, пріоритет інтегрованих показників над окремими.

Виходячи з досліджень, розраховувались інтегровані показники раціонального компонента, емоційного та поведінкового компонентів професійно – зорієнтованого ставлення, а потім розраховувався загальний інтегральний показник професійно – зорієнтованого ставлення в експериментальних групах, у яких були реалізовані авторські методики формування професійно – орієнтованого ставлення до економічних дисциплін та в контрольних групах, які працювали в умовах традиційного навчання. У дослідженні брали участь студенти двох груп економічного факультету ЗНУ загальною кількістю 54 особи. На етапі формуючого експерименту в експериментальній групі (26 осіб) передбачалося впровадження в

навчально-виховний процес системи заходів, спрямованих на підвищення ефективності психолого-педагогічної підготовки студентів, а саме з надання студентам права вибору завдань та методів навчання, а також використання групових форм навчання, створення сприятливих умов для розвитку комунікативних здібностей студентів, використання особистісно – орієнтованих технологій у процесі вивчення дисциплін під час аудиторних занять та в самостійній роботі.

Результати та аналіз загального інтегрального коефіцієнта показав значну перевагу експериментальної групи, де інтегральний коефіцієнт складає 2,51, проти контрольних групи – 2,1. Таким чином, можна стверджувати, що ставлення до економічних дисциплін студентів експериментальної групи набуло значно більше професійно – зорієнтованого характеру.

В обраній моделі для виконання вказаних дій було зроблено певні припущення:

- а) про потенційну рівнозначність кожного компонента;
- б) про їх відносну незалежність, відокремленість.

Насправді межі існують лише в першому наближенні, а у вищих – виявляють себе кореляція та інтерференція. Адже поведінковий компонент професійно – зорієнтованого ставлення можна розглядати і як форму вторинного прояву раціонального компонента, і як інтеграцію попередніх рівнів, а емоційний компонент – як каталізатор формування раціонального і поведінкового компонента, потім, не виділяти його в окремий рівень і розглядати як опосередкований показник реагування.

Результати проведеного дослідження дозволили зробити припущення про доречність типологізації індивідуальних моделей, тобто виділення споріднених типів структур. Користуючись структурою типологізації індивідуальних моделей, запропонованою А.С. Москальовою [10], розподілили узагальнені показники професійно-зорієнтованого ставлення, які містяться в інтервалі 1,0–3,0, у свою чергу на певні типи. Тобто, незважаючи на значну кількість варіантів (сполучення трьох компонентів, які, у свою чергу, можуть знаходитися на 3-х рівнях), фактично за кількісними показниками ПЗС: 1,0 – низький; 1,3 – недосконалий; 1,7 – посередній; 1,7 – початковий; 2,0 – перехідний; 2,0 – задовільний; 2,3 – перспективний; 2,3 – сталий; 2,7 – продуктивний; 3,0 – досконалий, продуктивний; 3,0 – досконалий.

Результати дослідження показали, що низького та початкового рівнів ПЗС немає в студентів як експериментальної, так і контрольної групи. У студентів експериментальної групи відсутній також посередній рівень, який у контрольній групі мають 2,4% студентів. Недосконалий рівень виявлено в 1,4% студентів експериментальної групи, та в 9,7% контрольної групи. Початковий рівень визначено тільки у 2,9% студентів експериментальної групи, тоді як у контрольній групі цей рівень мають 11,0% студентів. Перехідний рівень мають 18,0% студентів експериментальної групи, у контрольній групі цей рівень складає 31,8% студентів. Перспективний рівень у студентів як експериментальної, так і контрольної групи має невелику розбіжність (28,5% ЕГ, 30,4% КГ). Сталий рівень у студентів експериментальної групи нижчий, ніж у контрольної групи, відповідно 2,1% та 4,9%. Продуктивний рівень, навпаки, незначно вищий у експериментальної групи, ніж у контрольної (відповідно 9,3% та 6,1%). Досконалий рівень ПЗС показав велику перевагу студентів експериментальної групи порівняно з контрольною (37,9% ЕГ та 6,1% КГ.)

Результати свідчать про високу сформованість ПЗС у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною.

Проведена робота дала змогу зробити такі висновки:

1. Дисципліни фахового циклу займають у системі підготовки студентів економічних спеціальностей вагомe місце, проте їх викладання ведеться без належного урахування реально існуючих ставлень до цього циклу, що зрештою впливає на формування професійно-орієнтованого ставлення студентів до економічних дисциплін.
2. Студенти визначають значущість професійних дисциплін, проте оволодіння уміннями не завжди усвідомлюється ними як невід'ємна складова їх життєдіяльності та професійної діяльності за фахом.
3. Експериментально доведено, що професійно-зорієнтоване ставлення до знань є недостатньо сформованим. Це підтверджується: невисоким ранговим місцем системи економічних знань, умінь та навичок щодо ефективного розв'язання професійних проблем; недостатньо високою оцінкою доцільності обов'язкового вивчення професійних дисциплін. (55%); відсутністю в значної частини студентів позитивної установки щодо окремих предметів професійного циклу; небажанням пов'язувати свою подальшу діяльність з професійною діяльністю.
4. Вивчення структурних особливостей професійно-орієнтованого ставлення студентів засвідчило наявність у них різних рівнів, яких вони досягли щодо сформованості професійно-зорієнтованого ставлення до професійного циклу, структура якого визначається поєднанням раціонального, емоційного та поведінкового компонентів.

5. Виявлено, що професійно-зорієнтоване ставлення студентів як системного об'єкта детерміноване складовими раціонального компонента: ставлення до професійних знань, ставлення до дисциплін, рівня засвоєння знань; емоційного компонента: ставлення до занять із дисциплін, ставлення до викладача, емоційний стан на заняттях; поведінковим: професійної спрямованості, ставлення до проходження практики, ставлення до своєї професії. Тому викладання економічних дисциплін із врахуванням одного будь-якого компонента або його складової є недоцільним. Необхідна розробка комплексної програми роботи зі студентами, яка буде спиратися на системний підхід, а, отже, підвищувати значущість кожного компонента та його складових.

Отже, впровадження запропонованої моделі структури професійно-орієнтованого ставлення, актуалізація системного підходу до професійної підготовки та застосування авторських методик сприяло підвищенню професійно-орієнтованого ставлення студентів до фахових дисциплін, більшій результативності вивчення відповідних навчальних предметів, посиленню їх впливу на особистісний та професійний розвиток майбутніх фахівців

Подальшого дослідження потребує конкретизація розробок методик підвищення професійно – орієнтованого ставлення студентів до процесу навчання та системного підходу до професійної підготовки, що дасть змогу розглядати функціональність системи навчання з позиції оптимізації навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерности, основы и методы / Архангельский С. И. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.
2. Ніколаєнко С. Освіта в інноваційному поступі суспільства. Тези доповіді міністра освіти і науки України С. Ніколаєнка на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 року / С. Ніколаєнко // Освіта України .– 2006. – № 60 – 61, 14 серпня. – С. 1 – 20.
3. Семиченко В.А. Теоретичне моделювання як прийом дослідження складних об'єктів / Семиченко В. А. // Післядипломна освіта в Україні. – К., 2003. – С. 46 – 52.
4. Семиченко В.А. Психология деятельности / Семиченко В. А. – К.: Магістр-S, 2002. – 247 с.
5. Семиченко В.А. Психология социальных отношений / Семиченко В. А. – К.: Магістр-S, 2000. – 167 с.
6. Семиченко В.А. Психология эмоций / Семиченко В. А. – К.: Магістр-S, 1999. – 128 с.
7. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / Сисоєв С. О. – К.: Поліграф. книга, 1996. – 406 с.
8. Якунин В.А. Педагогическая психология: Учеб пособие [Европ. ин-т экспертов.] / В. А. Якунин. – С.Пб.: Изд-во Михайлова В. А.: Изд-во «Полиус», 1998. – 639 с.
9. Education et a Glance. OECD Indicators.2001 Edition. – Paris, OECD. 2001. – 406 с.

УДК 378.147:811

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ВМІНЬ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Штик І.А., викладач

Запорізький національний університет

Стаття присвячена визначенню та з'ясуванню педагогічних умов, які забезпечують успішність реалізації інтегративної методики в навчальному процесі. Розглянуті та надані закономірності та основні фактори, необхідні для підвищення якості знань у студентів при вивченні дисципліни «іноземна мова». Висвітлені основні вимоги щодо організації навчально-виховного процесу для здійснення принципу паритетності.

Ключові слова: інновації, фахівці, професійні вміння, оволодіння навиками, іноземна мова, комунікативна компетенція.